

Якщо $r(A) > 1$, то з формули для спектрального радіусу дістанемо $\|A^n\| \rightarrow \infty, n \rightarrow \infty$. Звідси випливає необмеженість оператора C .

Покажемо, що C – замкнений оператор. Нехай $x_n \rightarrow x, n \rightarrow \infty$, де $\{x_n\} \subset D(C)$, і

$$\bar{f}_n = Cx_n = (x_n, Ax_n, \dots, A^k x_n, \dots) \rightarrow \bar{f} = (f^{(1)}, f^{(2)}, \dots, f^{(k)}, \dots) \in \ell_p(X), n \rightarrow \infty.$$

Тоді $A^k x_n \rightarrow f^{(k)}, n \rightarrow \infty$ тобто $f^{(k)} = A^k x, k \geq 0$. Отже, $\bar{x} = (x, Ax, \dots, A^k x, \dots) \in D(C)$ і $\bar{f} = C\bar{x}$. З теореми про замкнений графік випливає, що оператор C не може бути визначений на всьому просторі. Отже існує таке $z \in X$, що $Cz = (z, Az, \dots, A^k z, \dots)$ не належить $\ell_p(X)$. Залишилось зауважити, що відповідна до $\alpha = z, y^{(k)} = 0, k \geq 1$, послідовність $\{x^{(n)} : n \geq 1\}$ не належить $\ell_p(X)$. Теорему 1 доведено.

3. Висновки

Відомо, що при $B = I$ умова $r(A) < 1$ є необхідною і достатньою як для обмеженості послідовності (1) для кожного $\alpha \in X$ і кожної обмеженої послідовності $\{y^{(n)} : n \geq 1\}$, так і для її сумовності з p -им степенем для довільних $\alpha \in X$ і $\{y^{(n)} : n \geq 1\} \in \ell_p(X)$. У даній роботі встановлено, що результат щодо сумовності з p -им степенем послідовності (1) залишається правильним у випадку довільного лінійного обмеженого оператора B .

1. Далецкий Ю.Л., Крейн М.Г. Устойчивость решений дифференциальных уравнений в банаховом пространстве. – М.: Наука, 1970. 2. Ким В.С. Об условиях существования ограниченных решений разностного уравнения в банаховом пространстве // Дифференциальные уравнения. – 1967. – Т. 3, № 12. – С. 2151–2160. 3. Томилов Ю.В. Асимптотическое поведение одной рекуррентной последовательности в банаховом пространстве // Асимптотичне інтегрування нелінійних рівнянь. – К., 1992. – С. 146–153.

Надійшла до редколегії 23.12.2010 р.

УДК 517.9 + 53(092)

М. Граб, асп.

ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проаналізовано архівні документи Київського національного університету імені Тараса Шевченка 1941–1943 років, розглянуто діяльність університету під час евакуації до м. Кзил-Орда Казахської РСР.

Archive data of Kyiv National Taras Shevchenko University for period 1941 – 1943 years are analyzed; activities of Kyiv University in evacuation to Kzyl-Orda of Kazakh Republic are considered.

1. Вступ

Найскладнішим періодом розвитку Київського університету, без сумніву, стали воєнні роки (1941–1943 рр.), протягом яких університет зазнав значних руйнувань, було знищено лабораторне обладнання, втрачено культурні цінності. Багато працівників університету поповнили лави Червоної Армії, дехто змушений був евакуюватися окремо від університету. Евакуація університету протягом 1941–1943 рр. сприяла швидкому відновленню університету в повоєнний час. Проте за роки війни було втрачено важливу облікову документацію, зокрема, яка стосується діяльності університету до 1939 року, також втрачено частину документів воєнного періоду, в яких йдеться про діяльність університету під час евакуації в 1943 році. Але з допомогою документів, які збереглися в архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема, це деякі накази ректора за 1941–1942 роки, частково можливо висвітлити діяльність Київського університету під час евакуації у роки Другої світової війни. В документах за 1943 рік йдеться про відновлення діяльності університету після звільнення Києва від фашистських окупантів.

У даній статті проаналізовано архівні документи Київського національного університету імені Тараса Шевченка 1941–1943 років, а також висвітлено діяльність Київського університету напередодні та під час евакуації у роки Другої світової війни. Дана стаття доповнює попередні роботи автора [8, 9].

2. Київський університет і початок Великої Вітчизняної війни

У 1941 році Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка посідав третє місце за величиною серед університетів колишнього СРСР, поступаючись лише Московському та Ленінградському університетам. У Київському університеті функціонувало 9 факультетів: фізичний (декан – доцент М. Є. Гуртовий), механіко-математичний (в.о. декана – старший викладач І. Г. Ільїн), хімічний (декан – професор П. З. Фішер), геолого-географічний (декан – доцент І. Ф. Мукомель), біологічний (декан – доцент О. П. Корнеєв), історичний (декан – доцент П. А. Лавров), юридичний (декан – професор М. М. Гершонон), філологічний (декан – професор М. К. Грунський), факультет західних мов (декан – доцент С. Ю. Гальперн) [3, Л. 20–21]. До професорсько-викладацького складу належали 290 науково-педагогічних працівники, серед них: 9 академіків, 42 професори, 81 доцент, 32 старших викладачі, 71 викладач, 55 асистентів [4, Л. 32–40].

Проте Друга світова війна, що вирувала у Європі, вже наближалася до кордонів СРСР. Доказом того, що керівництвом держави було вжито різних заходів по підготовці до можливої майбутньої агресії з боку Німеччини, є наказ ректора Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка від 19 травня 1941 року, № 181, який було прийнято згідно з наказом Наркома Освіти УРСР С. В. Бухало від 15 травня 1941 року, № 1378. Відповідно до цього наказу з 5 по 27 червня 1941 року при Київському університеті повинні були відбуватися навчальні збори всіх керівників і викладачів військових дисциплін. Завідувач кафедри військової підготовки повинен був протягом трьох днів підготувати проект розташування слухачів зборів по аудиторіях, забезпечення їх зброєю, підручниками та наочним приладдям. Вказане забезпечення проводилося за рахунок фондів кафедр військової підготовки та фізичної підготовки [3, Л. 40].

З 23 червня 1941 року розпочалася мобілізація до лав Червоної Армії викладачів та студентів. Про це йдеться в наказах ректора Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка [4, Л. 71–94], [6, Л. 3–31].

В. С. Хмєдєвська і О. М. Маринич, які у 1941 році були студентами Київського університету, у [10] пригадують, що чимало студентів університету добровільно йшли на фронт.

Так, В. С. Хмєдєвська зазначає: "Вранці 23 червня в актовій залі Київського університету відбувся мітинг, на якому поряд з іншими виступала від імені дівчат, що мали йти на фронт і давали клятву віддати всі сили для захисту Батьківщини. Як рідний батько, благословив і проводжав усіх нас в армію ректор університету Олексій Русько.

26 червня, нас 18 студенток університету, Ленінський райвійськкомат Києва направив в евакогоспіталь № 1191. Того самого дня ми вже надавали допомогу пораненим першого дня війни. А нас так і стали називати "медсестри з університету" [10, с. 245].

О. М. Маринич у [10, с. 20–21] пригадує: "Початок війни застав нас – студентів четвертого курсу геолого-географічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка – у м. Чернівцях, куди ми прибули за кілька днів до початку війни на переддипломну виробничу практику. 22 червня м. Чернівці обстріляли з кулеметів румунські пішаки. Коли ми повернулися до університету, нам пояснили, що військкомати старшокурсників не призивають, але з'ясувалося, що райкоми Києва набирають до армії комсомольців-добровольців. 29 червня 1941 року група комсомольців-активістів з університету, куди входив і я, була зарахована до 1-го зведеного полку Київського військового округу. Всього з Київського університету у полку налічувалося понад 150 студентів".

Відповідно до наказів ректора Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка [4, Л. 71–94], [6, Л. 3–31] з 23 червня по 11 липня 1941 року до лав Червоної Армії було мобілізовано більш ніж 400 осіб.

Наказом ректора Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка від 5 липня 1941 року, № 265 при військовій кафедрі з метою підготовки особового складу Київського університету були організовані заняття з воєнної оборони та стрільби. Заняття були обов'язковими для всіх, без виключення, працівників університету і проводилися за спеціальним графіком [6, Л. 19].

11 липня 1941 року розпочалася героїчна оборона Києва від німецьких військ, проте вже 19 вересня 1941 року радянські частини змушені були залишити Київ. Складність ситуації на фронті спонукала до рішучих дій. 17 липня 1941 року було прийнято рішення про евакуацію майна Київського університету (наказ ректора Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка № 278) [6, Л. 40].

Наказ ректора Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка від 23 липня, № 280 став останнім наказом ректора Київського університету у 1941 році у місті Києві. В цьому наказі, як і в попередніх, йдеться про звільнення працівників університету. Отже, можна припустити, що Київський університет продовжував діяти у Києві до 23 липня 1941 року [6].

26 липня 1941 року РНК УРСР прийняла постанову про тимчасове переведення Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка до м. Харкова та об'єднання його з Харківським державним університетом ім. М. О. Горького. 4 серпня 1941 року відповідний наказ про об'єднання підписав народний комісар освіти УРСР С. М. Бухало. Відповідно до цього наказу до 10 серпня 1941 року у м. Харків переїжджали ректор університету, його заступники, декани факультетів, викладачі, які мали вчене звання та ступінь (за списком, поданим ректором і затвердженим народним комісаром освіти), студенти II – V курсів. Також до Харкова виїздили ті аспіранти другого та третього року навчання, які мали в евакуації наукових керівників. Всім іншим аспірантам надавалась відпустка і їх направляли на педагогічну роботу. Також було прийнято рішення у 1941 році не проводити прийом студентів на перший курс Київського університету.

Слід зазначити, що в складних умовах військового часу не всі документи, що стосувалися евакуації Київського університету до Харкова, оформлялися вчасно та передавалися в архів, а деякі важливі документи взагалі були втрачені назавжди. На жаль в архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка не вдалося знайти матеріали, що стосуються діяльності Київського університету у Харкові. Проте можна припустити, що відповідні матеріали, могли зберегтися в архіві Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Тому питання про діяльність Київського університету у Харкові потребує додаткового вивчення архівних матеріалів Харківського університету. Зокрема, потрібно вивчити період з 23 липня 1941 року по 24 жовтня 1941 року, коли німецькі війська увійшли в м. Харків.

Разом з тим, з неофіційних джерел можна дізнатися про долю викладацького складу Київського університету. Так, в особовій справі доцента кафедри інтегрування диференціальних рівнянь, доктора фізико-математичних наук Латишевої Клавдії Яківни міститься лист [5, Л. 36] до ректора Київського університету, який Латишева К. Я. написала у листопаді 1950 року. В листі зазначено: "26 вересня 1941 року в зв'язку з тим, що в той час питання про існування і роботу Київського державного університету не було з'ясовано, а час був такий, що треба було евакуюватися на схід далі, всі співробітники університету, що були у Харкові разом з університетом, одержали двохмісячну зарплату і їм було дозволено самостійно працевлаштуватися на будь-якій іншій роботі". Ці свідчення були підтвержені 14 листопада 1950 року заступником міністра освіти УРСР Олексієм Микитовичем Русько, який був ректором Київського університету в 1941 році [5, Л. 70].

З вище зазначеного можна зробити такий висновок: принаймні до 23 липня 1941 року Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка діяв у Києві; з 17 липня по 10 серпня 1941 року було здійснено евакуацію Київського університету до м. Харкова, де він перебував до 26 вересня 1941 року. Подальша доля Київського університету була невизначеною, а викладачі університету змушені були самостійно працевлаштуватися. Очевидно, що подальша евакуація Київського університету була можливою і за відсутності більшості зі складу його викладачів.

3. Діяльність Київського університету в евакуації

23 жовтня 1941 року Радою Народних Комісарів СРСР було прийнято рішення про евакуацію Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка та Харківського державного університету ім. М. О. Горького до м. Кзил-Орди Казахської Радянської Соціалістичної Республіки.

Відповідно до розпорядження РНК СРСР від 23 грудня 1941 року Київський і Харківський університети розташовувалися на базі Кзил-Ординського педагогічного інституту, а професорсько-викладацький склад та студенти, які евакуювалися, забезпечувалися житлом.

У грудні 1941 року в евакуації відновив свою діяльність Харківський державний університет. Зокрема поновили свою роботу 5 факультетів Харківського університету: історичний, хімічний, фізико-математичний, біологічний та філологічний. При цьому заняття для студентів історичного, філологічного та фізико-математичного факультетів відновилися з 29 грудня, для студентів хімічного факультету – з 2 січня, для студентів біологічного факультету – з 19 січня [1, Л. 1–5].

23 лютого 1942 року згідно з наказом Всесоюзного Комітету Вищої Школи при РНК СРСР від 13 лютого 1942 року на базі Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка та Харківського державного університету ім. М. О. Горького тимчасово, на час війни, у м. Кзил-Орда було створено Об'єднаний Український державний університет. Відповідно до цього наказу ректором університету був призначений колишній ректор Київського університету О. М. Русько, а проректором з навчальної роботи – колишній ректор Харківського університету О. В. Сазонов [1, Л. 51].

24 лютого 1942 року було сформовано наукову раду Об'єднаного Українського державного університету [1, Л. 53–55]. До її складу увійшли 33 науково-педагогічних працівники, раду очолив О. М. Русько. Слід зазначити, що в Об'єднаному Українському державному університеті в основному викладали харків'яни, серед яких були такі видатні вчені, як член-кореспондент АН УРСР доктор фізико-математичних наук професор К. Д. Синельников, заслужений діяч науки доктор фізико-математичних наук професор М. П. Барабашов, доктор біологічних наук професор О. В. Нагорний, доктор хімічних наук професор Є. С. Хотинський. Серед викладачів-кияни, які представляли головним чином гуманітарні науки, були професор М. М. Воскобойников, професор А. О. Введенський, доктор біологічних наук професор М. М. Гершонов, професор О. М. Астряб, доценти М. М. Грищенко, Ю. Я. Білан, А. О. Іщук, В. І. Масальський, П. П. Глющ, О. К. Кошик та ін.

Проте у складі студентів, які вирішили продовжувати навчання в евакуації, було більшість киян. Так, наприклад, з 15 лютого 1942 року студентом третього курсу фізико-математичного факультету Об'єднаного Українського державного університету став Марк Олександрович Красносельський, який закінчив навчання в університеті і в серпні 1942 року отримав диплом з відзнакою, а у майбутньому став відомим математиком, одним із засновників Воронежської математичної школи [1, Л. 55–56].

Наказом ректора Об'єднаного Українського державного університету від 27 червня 1942 року, № 172 з метою покращення навчально-методичної та наукової роботи було поновлено діяльність факультетських вчених рад. Було затверджено персональний склад об'єднаних вчених рад історико-філологічного, фізико-математичного, хіміко-біологічного факультетів [2, Л. 2–3].

Відповідно до наказів ректора [1, Л. 112–113], [2, Л. 32–34] в 1942 році випускниками Об'єднаного Українського державного університету стали 132 студенти, серед них 30 студентів отримали диплом з відзнакою, зокрема фізико-математичний факультет закінчили 9 осіб, історичний – 48, хімічний – 17, філологічний – 5, філологічний – 53.

Наказом ректора Об'єднаного Українського державного університету від 16 вересня 1942 року, № 255 було затверджено штатний розклад університету на 1942–1943 навчальний рік. Відповідно до цього документу у 1942–1943 навчальному році в університеті окрім двох математичних кафедр (кафедра математичного аналізу, кафедра геометрії) функціонували ще 20 кафедр: кафедра марксизму-ленінізму, кафедра історії СРСР і України, кафедра загальної історії, кафедра загального мовознавства, кафедра загальної літератури, кафедра історії російської літератури, кафедра історії української літератури, кафедра іноземних мов, кафедра педагогіки, кафедра експериментальної фізики, кафедра технічної фізики, кафедра астрономії і механіки, кафедра неорганічної, аналітичної і загальної хімії, кафедра фізичної хімії, кафедра органічної хімії, кафедра зоології безхребетних, кафедра зоології хребетних, кафедра фізіології тварин, кафедра ботаніки, кафедра військово-фізкультурної роботи [2, Л. 47–48].

У 1942–1943 року в університеті діяв також юридичний факультет [2, Л. 116–117].

Відповідно до наказу ректора Об'єднаного Українського державного університету від 16 жовтня 1942 року, № 278 в університеті навчався 451 студент, серед яких 93 студенти були звільнені від плати за навчання. Студентами філологічного факультету стали 140 осіб, фізико-математичного – 71, історичного – 90, юридичного – 13, хімічного – 74, біологічного – 63.

Слід зазначити, що, не зважаючи на складні умови для навчання, в Об'єднаному Українському державному університеті навчальний процес був організований професійно. З метою підвищення якості навчання проректор з навчальної роботи, декани факультетів та завідувачі кафедр систематично відвідували учбові заняття, надавали необхідну методичну та теоретичну допомогу викладачам, для студентів організовувалися додаткові заняття, проводилися індивідуальні консультації. Викладачі вели точний облік всієї роботи студента. Що стосується відвідувань занять, то від студентів вимагали обов'язково відвідати дві третини всіх учбових занять, але тих, хто працював на виробництві, звільняли від занять [2, Л. 109].

Окрім навчального процесу викладачі та студенти університету були залучені до суспільно-корисних робіт. Так, наприклад, з 5 по 29 грудня 1942 року всі викладачі, студенти та працівники університету брали участь у роботах з будівництва міського каналу [1, Л. 102]. Також в евакуації університет мав власне підсобне господарство, кожен зі студентів та викладачів повинен був три дні відпрацювати в господарстві.

Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка діяв у складі Об'єднаного Українського державного університету до 22 квітня 1944 року [8, с. 55]. Проте відновлення діяльності Київського університету розпочалося одразу після звільнення 6 листопада 1943 року Києва від фашистських окупантів. 14 листопада 1943 року ректор Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка М. О. Русько, перебуваючи у Києві, своїм наказом відновив роботу Київського університету [7, Л. 1–4], [8, 9].

4. Висновки

Проаналізовано архівні документи Київського національного університету імені Тараса Шевченка 1941–1943 роки, розглянуто діяльність Київського університету напередодні і у роки Другої світової війни під час евакуації університету до м. Кзил-Орда Казахської РСР.

1. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р-1246. – Оп. 1. – Од. зб. № 1. – 130 Л. 2. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р-1246. – Оп. 1. – Од. зб. № 25. – 127 Л. 3. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р-1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 15. – Т. 5. – 78 Л. 4. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р-1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 16. – Т. 6. – 98 Л. 5. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р-1246. – Оп. 4Л. – Од. зб. № 1956–16 (ППС) 76 Л. 6. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р-1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 17. – Т. 7. – 42 Л. 7. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р-1246. – Оп. 5. – Од. зб. № 22. – 21 Л. 8. *Грaб М.Л., Самойленко В.Г.* Про науково-організаційну діяльність академіка М. М. Боголюбова в Київському університеті // Вісник Київ. нац. ун-ту. Математика. – 2010. – Вип. 24. – С. 54–59. 9. *Грaб М.Л., Самойленко В.Г.* Діяльність М. М. Боголюбова з підготовки наукових кадрів у Київському університеті // Математичний вісник НТШ. – 2010. – Вип. 7. – С. 403–437. 10. *Сай О.А.* Вони чесно своє одробили на ратному і освітянському полях: спогади ветеранів Великої Вітчизняної війни – працівників Міністерства та науки України. – К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту, 2006. – 342 с.